

встречается третий вариант расположения песнопений, соответствующий реальному порядку проведения службы: стихиры предшествуют канону, а седальны, кондаки и икосы разрывают канон, например, в списке кон. XIII – нач. XIV вв Соф. 382 [11; №454]. В то же время в некоторых списках XIV в. еще сохраняется вариант текста, соответствующий Студийскому уставу – список Тип. 112 кон. XIV в. [9; №1062].

Количество рукописей по типам распределяется неравномерно: это связано с сохранностью списков и распространенностью самого типа текста. Современные исследования списков Минеи и Триоди постоянно пополняют коллекцию источников архаичного типа, куда, кроме Путятиной Минеи, включается все больше рукописей. Путятина Минея, казавшаяся И. В. Ягичу уникальной и долгое время оставшаяся таковою как в текстологии, так и в истории языка, оказывается всего лишь одним из списков архаичного типа, но, безусловно, его прекрасным и полным представителем. Неизменным остается принцип, по которому И. В. Ягич отличал эту рукопись от всех списков Студийского и Иерусалимского типа – местоположение различных малых песнопений по отношению к канону. Канон как смысловой и жанровый центр в рукописях типа Путятиной Минеи находится в начале списка.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Верещигин Е. Древнейший славянский богослужебный сборник «Ильина книга». Факсимильное воспроизведение рукописи. Билинейно-спатическое издание источника с филолого-богословским комментарием М., 2006.
2. Крысько В. Ильина книга. Рукопись РГАДА, Тип. 131. Лингвистическое издание, подготовка греческого текста, комментарии, словоуказатели. М., 2005.
3. Манускрипт // Режим доступа: <http://manuscripts.ru>
4. Марков В. М. К истории редуцированных гласных в русском языке. Казань, 1964.
5. Некипелова И. М. Письменное наследие русской культуры: Древние славянские триоди XI–XIV вв. как отражение национальной картины мира древних славян // 300 лет русскому языку в Китае. Шанхай, 2009. С. 610–616.
6. Нечунаева Н. Два фрагмента среднеболгарской Минеи праздничной архаичного типа // *Palaeoslavica* IX/2001, Cambridge – Massachusetts. С. 83–98.
7. Нечунаева Н. Минея: история текста и списков XI–XIV вв. // Славянское языкознание: покидая XX век. К XIV Международному съезду славистов (Охрид, 10–16.09.2008). Tartu. 2008. С. 9–13.
8. Никифорова А. Ю. Из истории Минеи в Византии. М., 2012.
9. Предварительный список славяно-русских рукописей XI–XIV вв., хранящихся в СССР // Археографический ежегодник за 1965 г. М. 1966. С. 177–272.
10. Путятина минея. Текст, исследования, указатели. Изд. Подготовили В. Баранов, В. Марков. Ижевск, 2003.
11. Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР. XI–XIII вв. М., 1984.
12. Ягич И. В. Служебные минеи за сентябрь, октябрь и ноябрь в церконо-славянском переводе по русским рукописям 1095–1097 годов. СПб., 1886.
13. *Gottesdienstmenäum für den Monat Dezember nach den Slavischen Handschriften der Rus» des 12. und 13. Jahrhunderts. Historisch-kritische Edition. Teil 1: 1. bis 8. Dezember. Besorgt und kommentiert von D. Christians, A. G. Kraveckij, L. P. Medvedeva, H. Rothe, N. Trunte und E. M. Vereščagin. Hrsg. von H. Rothe, E. Vereščagin. Opladen, 1996.*

© B. TAFRA

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

branka.tafra@hrstud.hr

VATROSLAV JAGIĆ IZMEĐU DVIJU FILOLOŠKIH ŠKOLA

О Ватрославе Ягиче, о хорватском литературном языке второй половины XIX в. и о различных литературно-языковых концепциях того времени, которые в кroatистике называются филологическими школами, опубликовано довольно много работ. В настоящей работе применяется другой подход, отличающийся от общепринятого в кroatистике взгляда на тот бурный период, и в связи с этим предлагаются аргументы к двум гипотезам: а) вторая половина XIX в. не представляет собой единого периода в истории хорватского литературного языка и б) Ягич не принадлежит вуковцам.

Ключевые слова: Ватрослав Ягич, хорватский язык, критерии периодизации, иллиризм

Vatroslav Jagić between Two Philological Schools

Numerous papers have been published on Vatroslav Jagić and the Croatian literary language in the second half of the 19th century, as well as on various literary and linguistic conceptions of the time, known as philological schools in the works on Croatian language and literature. A somewhat different approach to that turbulent time has been employed in this paper. In addition, arguments for the following two hypotheses have been put forward: a) the second half of the 19th century is not the only period in the history of the Croatian literary language and b) Jagić was not a follower of Vuk Karadžić (*vukovac*).

Keywords: russian hymnography, historical grammar, personal pronouns.

1. O Vatroslavu Jagiću i o hrvatskom književnom jeziku u drugoj polovici XIX. stoljeća te o različitim književnojezičnim koncepcijama u to vrijeme, koje se u kroatistici nazivaju filološkim školama, objavljeno je dosta radova¹ pa je teško nešto novo reći bez uzimanja u obzir goleme literature i bez ponavljanja već rečenoga. S obzirom na zadani opseg ovoga rada samo će se naznačiti novi pristup toj temi koji je nešto drugačiji od uobičajenoga kroatističkoga gledanja na to burno vrijeme. Dvije su hipoteze: a) druga polovica XIX. stoljeća nije jedno razdoblje u povijesti hrvatskoga književnoga jezika i b) Jagić nije bio vukovac. Obje se hipoteze temelje na trećoj: u humanističkim znanostima nema oštrih granica i one su uglavnom samo pomoćno sredstvo za različite opise, a to je zajedničko prvoj i drugoj hipotezi. Ukratko ćemo iznijeti argumentaciju za prvu i drugu hipotezu, a ona će potvrditi opravdanost treće hipoteze.

2. U periodizaciji povijesti hrvatskoga književnoga jezika kroatistika uzima drugu polovicu XIX. stoljeća kao jednu periodizacijsku jedinicu. Mnogo je ozbiljnih i opravdanih razloga zašto periodizacijska granica pada na početak ilirskoga pokreta. Nju je odredio Brozović [2]² omeđujući prva dva «razdoblja razvoja jezičnoga standarda» od polovice XVIII. stoljeća do preporoda i od preporoda do kraja XIX. stoljeća. Nakon njega i ostalim je istraživačima početak ilirskoga pokreta ujedno i početak novoga razdoblja u povijesti hrvatskoga književnoga jezika. U slavistici se pak polovica XIX. stoljeća uzima kao početak srpskohrvatskoga jezika, zajedničkoga književnoga jezika za Hrvate i Srbe, a u suvremenoj kroatistici kao početak zagrebačke filološke škole, koja, za razliku od ostalih triju – zadarske, riječke i vukovske – nastavlja dotadašnji razvojni put hrvatskoga književnoga jezika na temeljima bogate višestoljetne hrvatske književnosti i dijalektne raznolikosti. Riječ je zapravo o četirima književnojezičnim koncepcijama kako ih kroatistika vidi. Sve četiri uzimaju štokavštinu kao dijalektnu osnovu. Budući da je zagrebačka filološka škola dominirala, da je uspjela u vrlo kratko vrijeme ujediniti Hrvate u jednom književnom jeziku, najviše je radova o odnosima dviju suprotstavljenih jezikoslovnih struja: zagrebačke filološke škole i hrvatskih vukovaca. I u ovom će se članku rabiti to nazivlje jer je uobičajeno, premda bi, ako bi se težilo da nazivlje odražava i sadržajne razlike tih filoloških škola, primjereniji nazivi bili s pridjevima (novo)štokavski i novoštokavski. Naime, među tim dvjema filološkim školama ima mnogo razlika, ali je najprepoznatljivija razlika u pravopisnom načelu, zagrebačka ima morfonološki, a vukovci fonološki pravopis, te u (ne)dosljednoj novoštokavštini kao dijalektnoj osnovi. Obično se kaže da vukovci nisu imali ništa novo što već nije bilo u hrvatskom književnom jeziku, koji je u svojoj povijesti, dakle, imao i fonoloških zapisa i novoštokavskih oblika. No, glavna je razlika što su ilirci jezičnu normu temeljili na hrvatskoj književnosti i na (novo)štokavštini, a vukovci na narodnoj epskoj poeziji i na novoštokavštini. Paradoksalno je da su ilirci, koji su u programu imali južnoslavensko književnojezično ujedinjenje, koji su uglavnom imali visoko mišljenje o Karadžiću, kojima je on bio uzorom, s kojim su polemizirali, ali i izmjenjivali prijateljska pisma, u svojim jezikoslovnim djelima dograđivali dotadašnju hrvatsku jezičnu i pravopisnu normu te bili i pravopisom i jezikom na suprotnoj strani od Karadžića.

Pojava *Osnove slovnice slavjanske narječja ilirskoga* (1836) Vjekoslava Babukića i promjena naslova časopisa *Danicza Horvatzka, Slavonzka, y Dalmatinzka* u *Danica ilirska* početak je novoga razdoblja u povijesti hrvatskoga književnoga jezika, ali samo u sociolingvističkom smislu, odnosno u promjeni statusa *istoga* jezika. Polazimo od teze da u štokavskom književnom jeziku koji je tada kodificiran nije bilo bitne promjene jezične norme i da stoga 1836. godina nije razdjelnica starijega i novijega doba hrvatskoga književnoga jezika, da nije granica od koje počinje novo razdoblje u povijesti hrvatske književnojezične norme, nego samo nova razvojna faza nadograđena na prethodne.

Ne vidimo nikakav razlog da se druga polovica XIX. stoljeća izdvaja kao posebno razdoblje jer se nije ništa revolucionarno dogodilo u strukturi i supstanciji hrvatskoga književnoga jezika štokavske stilizacije. Vraćanje u gramatičku normu duala samo je bio morfološki arhaizam, dok su nesinkretski množinski padeži (DLI) bez sinonimnih novoštokavskih oblika, suprotno od onoga kako je bilo od Kašićeve gramatike iz 1604. godine, prve hrvatske gramatike, pa dalje u svim gramatikama koje su dopuštale i starije i novije nastavke, motivirano je više ideološkim razlozima nego jezikoslovnim jer su oni poveznica svih triju hrvatskih narječja, a to je za brzo ujedinjenje u jednom

književom jeziku bilo važno, ali i s ostalim slavenskim svijetom, što je pak dio ideologije sveslavenske uzajamnosti. Isti je to književni jezik koji je bio i prije preporoda. Da nije tako, ne bi mogao preuzeti sve funkcije koje ima standardni jezik. Samo se njegov status promijenio, štokavski književni jezik nije imao više takmaca u kajkavskom književnom jeziku, kodificiran je i postao je službeni. Jednako možemo gledati i na hrvatski jezik devedestih godina prošloga stoljeća, samo je postao službeni pod nacionalnim nazivom, ali je to isti jezik koji je bio u javnoj upotrebi i prije, sad oslobođen pritiska srpskoga, ali došavši pod mnogo jači utjecaj engleskoga. Na tom je povijesnom putu hrvatski jezik mijenjao svoj naziv zbog izvanjezičnih čimbenika, ali je unatoč tomu i unatoč različitim jezičnim dodirima, utjecajima, odlukama, pa i pritiscima ostao isti entitet. Možemo to usporediti s osobom koja se mijenja tijekom života, koja može promijeniti i ime, ali ostaje ista ta, jedna, identična sama sa sobom [13]. Hrvatski ne može postati drugi jezik, nije to mogao ni u prošlosti, nije se mogao ujediniti u jedan drugi i onda od njega odvojiti, samo je u povijesti gubio neka svoja obilježja i ponovno ih vraćao, ali nije postajao neki drugi, kao što se uostalom neće stopiti ni s engleskim.

3. Kroatisti su skloni filologe iz XIX. stoljeća svrstavati među pripadnike pojedinih filoloških škola ili po njihovim izjavama ili po jezičnim i pravopisnim obilježjima njihovih djela. Pritom se znalo griješiti jer su se među vukovce, uvijek s negativnom konotacijom, ubrajali gramatičari poput Andrije Torkvata Brlića koji je, suprotno od Karadžića, imao jednosložan odraz dugoga jata u svojoj gramatici, pa onda i različit akcent, ili Rudolf Strohal koji je svoje gramatike morao pisati službenim fonološkim pravopisom, iako je bio protiv njega, ili se nije vidjelo da je Mirko Divković u početku pisao u skladu s normom zagrebačke filološke škole. I za Jagića se ustalilo mišljenje da je na samom početku svoje znanstvene karijere bio ilirac, a poslije vukovac. U novije su se vrijeme pojavila i drugačija gledišta na XIX. stoljeće ([14], [15]) pa se polovica 19 stoljeća ne uzima kao granica dvaju periodizacijskih razdoblja, a i granice se pripadnosti pojedinim filološkim školama promatraju u drugom svjetlu.

Samardžija [10; 130] navodi da je Jagiću «iz Zagreba», među ostalim, zamjerano što je napustio jezičnu i pravopisnu koncepciju zagrebačke filološke škole i što se priklonio vukovcima. Postavlja se pitanje što je to Jagić «skrivio» Zagrebu da mu se zamjeralo. Iz bogate Jagićeve djelatnosti izdvojiti ćemo samo nekoliko podataka koji su relevantni za ocjenu njegovih pogleda na književni jezik.

Kad se Jagić 1838. rodio, već se u Hrvatskoj dvije godine pisalo po ilirskoj³ pravopisnoj i jezičnoj normi koja je odlukom Sabora i ozakonjena 1847. godine proglašavanjem hrvatskoga jezika službenim. Za sve autore prije ilirizma bilo je važno *kojim* su jezikom pisali, a za Jagića je to samo djelomično važno upravo zato što je u njegovo vrijeme postojala kodificirana norma. Svakako je na početku svoga znanstvenoga rada, na primjer u članku *Quomodo scribamur nos?* 1859. godine, ilirac ne samo po jeziku i pravopisu nego i po uvjerenju, što potvrđuje i ranija promjena imena Ignatius u Vatroslav jednako kao što su i drugi ilirci činili sa svojim nedomaćim imenima prevodeći ih u hrvatska.

Pet godine poslije Jagić mijenja stajališta. Kao gimnazijski profesor (1860–1870) svoju je gramatiku 1864. godine morao pisati ilirskim pravopisom, ali priloge u časopisu *Književnik*, koji je uređivao, pisao je drugim pravopisom. U gramatici je [5] pisao sve odraze staroga jata *rogatim e* (ě), slogotvorni /t/ dvoslovom *èr*, u imeničnom je genitivu množine dočetak bio *-ah*,⁴ a u *Književniku* je upravo sve troje u raspravi *Naš pravopis* [6] odbacivao uz argumente povijesno-poredbene metode. Taj se nagli zaokret tumači kao Jagićevo prihvaćanje Karadžićeve književnojezične koncepcije i zaključaka Bečkoga književnoga dogovora. Nije bilo nikakva razloga da njih Jagić ne prihvati i ranije uzimajući u obzir stajališta tadašnje slavistike o južnoslavenskoj jezičnoj slici u kojoj se samo čakavskomu narječju pripisivala pripadnost hrvatskomu jeziku i činjenicu da je Jagić bio Miklošičev student i da nije bilo mudro da se mladi znanstvenik suprotstavi takvim autoritetima kao što je bio njegov profesor. Ne ulazeći u izvanznanstvene okolnosti, nalazimo dovoljno znanstvenih razloga da razumijemo Jagićevo napuštanje jezične i pravopisne norme zagrebačke filološke škole. Ilirci su već i sami odustali od grafema *ě* za sve reflekske staroga jata pa je pisanje *ie* u dugom slogu i *je* u kratkom, kako je to uveo Bogoslav Šulek, na kraju postalo glavno pravopisno obilježje zagrebačke filološke škole. Jagić je i poslije, kad su vukovci pisali troslov *ije* u dugom slogu, pisao odraze jata upravo na taj šulekovski način, dakle u skladu s hrvatskom ortoepskom normom (diftonški izgovor u dugim slogovima). Što se tiče dvoslovâ *èr* i *àr* za slogotvorni /t/, Jagić je smatrao da treba pisati ono što se i čuje. Česi pišu *brdo*, Poljaci *karmić*, Rusi *первый* jer tako izgovaraju, a budući da Hrvati izgovaraju *prvi*, trebaju tako i pisati. Rješenje se trebalo pronaći jer je svađa između dviju struja koje su zastupale grafeme *èr* i *àr* otišla tako daleko da neki nisu htjeli kupovati knjige koje su pisane suprotnim dvoslovom. No, niti su potpisnici Bečkoga književnoga dogovora niti Jagić prvi zaključili da treba pisati upravo onako kako se riječi sa slogotvornim /t/ izgovaraju. Jednako je, ali mnogo ranije zaključio budimski franjevac Lovro Bračuljević [1] u svojoj uvodnoj *Opomeni za pravo, dobro i lako scititi ove kgnighe* da riječi treba «piflāti onako, kakfše govori». Premda neki pišu *Gark, kerst*, te riječi "izgovaraju se s'lamima neglallovitī slovi" pa ih je on zato pisao *Grk, krst*. Na kraju su popustili i "stari" ilirci pa su napustili dvoslov i počeli jednako pisati (ne)slogotvorni /t/, na primjer *riba* i *prst*.

Jagić je bio dovoljno filološki obrazovan da u jeziku gleda sustav i da traži pravila te da usporedbom s ostalim slavenskim jezicima protumači jezične pojave. Tako je zaključio da štokavci u imeničnom genitivu množine ne izgovaraju na kraju *h* pa ga zato ne treba ni pisati. Ilirci su pod utjecajem Vuka Karadžića, koji je naveo da Crnogorci taj *h* izgovaraju, mislili da je ono etimološko, a Jagić je znao da nije pa je savjetovao neka se "okane etimologičnost po Crnoj Gori tražiti" [6; 156]. Najuporniji branitelj književnojezične koncepcije zagrebačke filološke škole Adolfo Veber pisanje je genitivnoga *h* opravdavao njegovom pravopisnom funkcijom jer je služio za označivanje dužine genitivnoga nastavka i za razlikovanje genitiva jednine i genitiva množine (*bez učenika* : *bez učenikah*). Što se pak tiče odnosa fonološkoga i morfonološkoga pravopisa, Jagić je s pravom smatrao da pravopis i nije znanstveno pitanje. Šteta što kroatisti toga nisu svjesni jer su i u povijesti i u sadašnjosti izgubili previše energije baveći se pravopisnim sitnicima kao što je u XIX. stoljeću bilo genitivno *h* ili u XXI. stoljeću pisanje negacije u prezentskim oblicima glagola *htjeti* bez razmaka ili s razmakom: *neću* ili *ne ću*. Jagić se nije priklonio ni ilirskom ni vukovskom pravopisu jer je imao svoje razloge za pojedina rješenja. Primjerice, kad je riječ o ispadanju suglasnika (*bezakonje*), većinu je riječi zapisivao fonološki. Fonološki je zapisivao i rezultate jednačenja tipa *ustati*, *slatko* (a ne *uzstati*, *sladko*), ali je pisao *otca* zbog nominativa *otac*, no *djeca*, a ne *djetca*. Njegov je pravopis umjereno fonološki jer se u radovima mogu naći primjeri morfonološki zapisani: *podporom*, *koristno*, *pripoviedke*, *srbski*, *obširnije* ... Iz pisama iz 1901. godine vidi se da nije prihvatio grafem *đ* jer i dalje piše *gj*. Od jezičnih obilježja zagrebačke filološke škole svakako je pisanje genitivnoga nastavka *-oga* i dativnoga *-omu* u pridjevno-zamjениčnoj sklonidbi, dok su vukovci uveli slobodnu upotrebu navezaka *-a*, *-u*, *-e*, što hrvatska jezična norma sve do gramatike Tome Maretića nije poznavala [11]. Nije bilo teško obrazovanomu Jagiću suprotstaviti se filozofima zagrebačke filološke škole koji su zaostajali u poznavanju tadašnje indoeuropeistike i slavistike i čiji je san o kulturnom ujedinjenju južnih Slavena u jednom književnom jeziku bio čista utopija. Za Jagića slavista ilirsko učenje o jednom slavenskom jeziku bio je pravi anakronizam.

Treba uzeti u obzir da je Jagić dugo živio izvan Hrvatske i da je pisao na raznim jezicima pa se ne trebaju iz njegova hrvatskoga jezika izvoditi veliki zaključci. Također ne treba izvoditi velike zaključke ni iz autobiografskih zapisa *Spomeni mojega života* zato što su objavljeni u Beogradu u dvije knjige na ekavici jer su objavljeni nakon njegove smrti i jer je rukopis priredio Milan Rešetar pa se ne zna koliko ih je on «uređivao». Kad se tomu dodaju stajališta tadašnjih najvećih slavista, nova lingvistička strujanja (od poredbeno-povijesnoga jezikoslovlja do mladogramatičara), pa sva sporenja u samoj Hrvatskoj o književnom jeziku, pa vrijeme konstituiranja hrvatske nacije, na kraju raspad Austro-Ugarske Monarhije i stvaranje jugoslavenske države, očekivana okrenutost političkomu središtu (Beču i Beogradu), kad se ima na umu Jagićev dugi radni vijek, ne može se u takvim okolnostima očekivati konzistentnost znanstvenih pogleda. Jedan dio stajališta znanstvenik izgrađuje i mijenja na osnovi svojih istraživanja, ponekad i na osnovi neke ideologije, ali je u svemu najvažnije kolik je njegov prinos znanosti. A Jagićev je prinos slavistici i kroatistici i danas velik!

Jagića ne treba opravdavati, a i nema se zašto. Ako je i pisao ekavicom svoje *Spomene*, njegovo znanstveno djelo nije manje vrijedno kao što ni roman *Na Drini ćuprija* Ive Andrića ili pjesme Antuna Branka Šimića nisu manje vrijedne jer su ih autori mjesto očekivanom jekavicom napisali ekavicom. U povijesti se često sreću veliki znanstvenici koji su bili razapeti između ideologije i svojih znanstvenih uvjerenja. Nitko ne osuđuje vrhunske umjetnike koji su slikali i komponirali po narudžbama moćnika, a mnogi osuđuju znanstvenike koji nisu pisali onako kako bi se od njih očekivalo. Lako je s vremenske distancije znati kako je trebalo postupiti. Aleksandar Belić bijaše prevelik znanstvenik da bi vjerovao da postoji srpsko-hrvatsko-slovenački (to jest slovenski) jezik, pa ipak je naučavao da postoji. Jagić je vrlo rano napravio odmak od iliraca jer nije odobravao ono što su o jeziku pisali, pa je znao biti oštar, ponekad i preoštar njihov kritičar, čak je napadao svoga gimnazijskoga direktora Adolfa Vebera [16; 556–557], ali nije štedio ni vukovce kad se nije s njima slagao. Oštro je kritizirao dva najveća jezikoslovna djela hrvatskih vukovaca – *Gramatiku hrvatskoga ili srpskoga jezika* Tome Maretića i *Rječnik hrvatskoga jezika* Ivana Broza i Franje Ivekovića. «Te njegove recenzije pokazuju da je ipak šire i dublje od svih svojih suvremenika poznao povijest hrvatskog jezika pa je i autorima tih djela zamjerio da su pri vađenju građe uzeli samo Vukove i Daničićeve, odnosno Njegoševe i Miličevićeve tekstove. <...> Jagić je nejednom doista napisao da hrvatski i srpski drži jednim jezikom, ali nitko kao on nije znao stati u zaštitu hrvatske jezične tradicije» [3; 110], oštro se suprotstavljajući idejama da su Hrvati uzeli književni jezik od Srba. On je dobro znao da je u Hrvata «sve do prošloga vjeka knjiga puna krasna štokavskoga jezika» te da Matija «Divković dakle <...> nepisa srpski već pisa hrvatski» [6; 165].

Jagić je, a ne samo on, vjerovao da su Hrvati i Srbi dva plemena istoga naroda, iako bi se iz naslova *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga* dalo iščitati da su dva naroda, a pogotovo iz nabranjanja južnih Slavena: Slovenci, Hrvati, Srbi, Bugari. Kad govori o dvama «plemenima» Hrvatima i Srbima, govori i o dvama jezicima, hrvatskom i srpskom, ili «kadgod u kraće: hrvatsko-srpskim» [7; 1]. Sa samo 29 godina napisao je veliku sintezu

hrvatske književne povijesti u kojoj je otkrio golemo značenje Bernardinova *Lekcionara*, Divkovićevih i Bandulavićevih djela za povijest hrvatskoga književnoga jezika, a za Kašića i Mikalju kaže da su «prezaslušni muži» koji su smatrali da bosanski izgovor treba «prigriliti za jezik književni». Pritom ističe važnost Kašićeva predgovora *Ritualu rimskomu*. Proći će stoljeće i više da kroatisti opet uoče veliku ulogu toga predgovora te uopće važnost liturgijskih djela za povijest hrvatskoga književnoga jezika. Jagić i narod i jezik naziva hrvatskim pa nema razloga osuđivati ga što je pisao hvalospjeve Vuku Karadžiću u doba kad je slavistika veličala njegovo djelo. Neopravdano je očekivati da će Jagić 1864. ili 1867. godine kritizirati Karadžića kad će se u slavistici, na primjer, u povodu dvjestote godišnjice od Karadžićeva rođenja i dalje izricati nekritički hvalospjevi Karadžiću i njegovu djelu.

4. Veliki znanstvenik nije slijepo slijedio ni jednu filološku školu. U tome i jest njegova veličina. Bio je svoj. S raspravom *Naš pravopis* 1864. godine raskinuo je s ilirskom književnojezičnom koncepcijom. Tada je imao samo 26 godina, bio je još gimnazijski profesor, ali ambiciozan, na početku stvaranja znanstvene karijere. Učio je od velikih slavista, a oni su pak, i Kopitar, i Šafařík, i Miklošič, negirali hrvatski jezik. Izvršno je poznavao i hrvatsku književnost i hrvatski jezik, ali ga to nije sprečavalo da govori o istom narodu i istom jeziku. Katičić [8; 11] smatra da je Jagić, «što se tiče hrvatskoga književnog jezika ostao razapet. Pokazuje se u tome kao tragičan lik». Smatramo da je Jagić išao svojim putem pa je možda bolje ne gledati u njemu ni pristašu zagrebačke ni vukovske filološke škole. Suprotstavio se Šuleku zbog pisanja dočelnoga *h* u genitivu množine, iako je samo pet godina prije smatrao da je to *h* etimološko, ali je kritizirao i Šafaříka koji je «volio ime srpsko» i Maretićevu *Gramatiku* koja je pisana na temelju Karadžićevih djela, a ne na djelima hrvatske književnosti. U njegovim stajalištima ima i kontradikcija, kao što je primijetio Lipovčan ilustrirajući Jagićevu tvrdnju da je književnost Dubrovnika u XV. i XVI. stoljeću «isto tako hrvatska kao i srpska», ali i da do Dositeja Obradovića «nije moguće o nacionalnoj srpskoj književnosti govoriti» jer je pisana mješavinom crkvenoga, narodnoga i ruskoga jezika [9; 111]. No, sve to ne može zasjeniti njegovo golemo znanstveno djelo.

Biti vukovac u ono vrijeme ne znači uvijek negiranje hrvatske književnosti i hrvatskoga jezika, moglo je to značiti samo biti za fonološki pravopis i za dosljednu novoštokavsku normu. Uostalom, južnoslavenizam je zajednički ideologem i ilircima i vukovcima, samo s različitim polazišta. Jagić mu ostaje vjeran, s tim da nikad nije zanemario golemi višestoljetni korpus hrvatske književnosti. Po tome se razlikuje od Tome Maretića, velikoga hrvatskoga jezikoslovca, koji je svoju opsežnu gramatiku pisao na korpusu Karadžićevih djela, prešućujući djela hrvatskih književnika.

Na kraju treba reći da ni suvremena lingvistika nema jednoznačan odgovor na književnojezični južnoslavenski štokavski kompleks pa se ne može očekivati da lingvistima XIX. stoljeća bude sve jasno. Jedino u čemu se svi slažu jest činjenica da je riječ o različitim jezičnim entitetima [13], ali još i danas postoje sporenja o tome je li riječ o policentričnom jeziku i njegovim varijantama ili o različitim jezicima. Iako je Jagić govorio o jednom narodu s dvama plemenima koji govore istim jezikom, mnoštvo je pokazatelja koji potvrđuju da je Jagić pisao o dvama entitetima pod njihovim narodnim imenima, hrvatskim i srpskim, bez obzira na to kakav im je lingvistički status davao.

ПРИМЕЧАНИЯ

¹ O genitivnom *h* više [12].

² Ovdje pod nazivom *ilirski* mislimo na određenu jezičnu i pravopisnu normu kojoj je temelj *Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga* (1836) Vjekoslava Babukića i koja je vrijedila cijelu drugu polovicu XIX. stoljeća [11]. Iako je nakon 1848. godine počeo prevladavati naziv *hrvatski*, zadržavamo naziv *ilirski* izvan vremenskih granica njegove upotrebe kako bismo njime označili određenu književnojezičnu koncepciju.

³ Rasprava objavljena 2008. izišla je prvotno 1978. pod odužim naslovom «Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti» u zborniku *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*, Zagreb.

⁴ U Hrvatskoj su objavljena dva Jagićeva zbornika, jedan 1986. i drugi 2007. godine.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Bračuljević, Lovro, 1730: Uzao scerafinske (nascki) goruchie gliubavi, Ofen.
2. Brozović, Dalibor, 2008: Povijest hrvatskoga književnog i standardnoga jezika, Školska knjiga, Zagreb.
3. Damjanović, Stjepan, 1993: Vatroslav Jagić // Portreti hrvatskih jezikoslovaca, ur. Ratko Vince, Hrvatski radio, Zagreb.
4. Jagić, Vatroslav, 1859: Quomodo scribamus nos? // Polemike u hrvatskoj književnosti, kolo I, knj. II, priredio Ivan Krtalić, Mladost, Zagreb 1982.
5. Jagić, Vatroslav, 1864a: Gramatika jezika hrvatskoga : osnovana na starobugarskoj slovénštini, Zagreb.

6. Jagić, Vatroslav, 1864b: Naš pravopis // Polemike u hrvatskoj književnosti, kolo I, knj. II, priredio Ivan Krtalić, Mladost, Zagreb 1982.
7. Jagić, Vatroslav, 1867: Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga, knjiga prva, Staro doba, JAZU, Zagreb.
8. Katičić, Radoslav, 2007: Vatroslav Jagić i hrvatski književni jezik // Zbornik o Vatroslavu Jagiću, ur. Tihomir Maštrović, Hrvatski studiji, Zagreb.
9. Lipovčan, Srećko, 2007: Vatroslav Jagić između ideje južnoslavenskog jedinstva i vlastitih znanstvenih uvida // Zbornik o Vatroslavu Jagiću, ur. Tihomir Maštrović, Hrvatski studiji, Zagreb.
10. Samardžija, Marko, 2012: Hrvatski jezik i pravopis od ujedinjenja do kraja Banovine Hrvatske (1918. – 1941.), Školska knjiga, Zagreb.
11. Tafra, Branka, 1993: Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić, Matica hrvatska, Zagreb.
12. Tafra, Branka, 1995: Jezikoslovna razdvojba, Matica hrvatska, Zagreb.
13. Tafra, Branka, Petra Košutar, 2008: Razgraničavanje jezičnih entiteta na osnovi modela (ne)identičnosti // Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, 43: 177–206.
14. Tafra, Branka, 2012: Prinosi povijesti hrvatskoga jezikoslovlja, Hrvatski studiji, Zagreb.
15. Tafra, Branka, 2013: Dvjestota obljetnica rođenja Vjekoslava Babukića (1812–2012) // Vjekoslav Babukić, Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga, pretisak, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
16. Vince, Zlatko, 1978: Putovima hrvatskoga književnog jezika, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb.

© С. ДАМЬЯНОВИЧ

Загребский университет, Хорватия

stjepan.damjanovic@xnet.hr

ЗАГРЕБСКИЕ ОСНОВЫ ВЕЛИКОЙ СЛАВИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье идет речь о первой фазе научной деятельности Ватрослава Ягича, то есть о его загребском периоде. Особое внимание обращается на следующие три момента: 1) Загреб является отправным пунктом многих важных работ и постижений, осуществленных в зрелый период жизни Ягича (в Берлине, Петербурге, Вене); 2) молодой Ягич превосходно знал болгарскую литературную и языковую традицию, которую представил хорватской культурной общественности; 3) молодой Ягич пользовался большой поддержкой знаменитого русского слависта Измаила Ивановича Срезневского (1812–1880).

Ключевые слова: Ватрослав Ягич, Загреб, Срезневский, славянская филология

Stjepan Damjanović, University of Zagreb, Croatia

stjepan.damjanovic@xnet.hr

Zagreb Foundations of the Great Slavonic Activities

The paper deals with Vatroslav Jagić's first phase of scientific activity, ie. his Zagreb period. Particular attention is drawn to the following three points: 1) Zagreb is the starting point of many important works and accomplishments achieved later, in a mature period of Jagić's life (in Berlin, St. Petersburg, Vienna); 2) young Jagić was an excellent expert in the Bulgarian language and literary tradition and that was successfully presented to the Croatian cultural community; 3) young Jagić enjoyed great support of the famous Russian slavist Izmail Ivanovich Sreznevsky (1812–1880).

Keywords: Vatroslav Jagić, Zagreb, Sreznevsky, Slavic Philology

О первой фазе научной деятельности В. Ягича, то есть о его загребском периоде, хорватские филологи, по понятным причинам, писали немало, так что мы располагаем даже двумя попытками целостного описания этого периода жизни Ягича ([18; 5–76]; [4; 41–48]). В настоящей статье предпринимается попытка представить и обосновать следующих 3 положения: 1) многие из важнейших трудов Ягича, возникших в более поздний период его деятельности в европейских славистических центрах того времени (Берлин, Петербург, Вена), имеют своей отправной точкой его работу в Загребе, как своего рода проект; 2) молодой Ягич превосходно знал болгарскую литературно-языковую традицию и представил ее хорватской культурной общественности как никто другой до него и после; 3) молодой Ягич пользовался большой поддержкой знаменитого русского слависта Измаила Ивановича Срезневского (1812–1880).

Ягич принадлежит к тому поколению хорватских интеллектуалов, которые появились после иллирийцев – о них он любил говорить, что они плыли «на легких крыльях патриотического воодушевления». И поколение Ягича было патриотически настроенным, но оно стало следить за тем, чтобы в научных